

Over een vies spelletje...

Joods monument krijgt er een naam bij

NANCY UBERT
NANCY@ALPHEN.CC

De naam van Leentje Hamburger komt na twaalf jaar alsnog op het Alphense joods monument te staan. Alle namen die je op de gedenksteen kunt lezen zijn van stadsgenoten die in de Tweede Wereldoorlog zijn opgepakt, weggevoerd en vermoord. Daar lag het probleem. Leentje Hamburger stond niet meer ingeschreven in Alphen, toen zij op transport werd gezet. Er is toenertijd een vies spelletje gespeeld.

Een paar jaar geleden werd de kwestie (mede met hulp van deze krant) aangezwengeld door Dick Langeveld uit Apeldoorn. Leentje Hamburger is zijn buurvrouw geweest. De SHJVL, Stichting Herdenking Joodse Vervolgingsslachtoffers Alphen aan den Rijn, besloot serieus onderzoek te doen naar de vraag of de naam Leentje Hamburger nu wel of niet op het monument thuishaart. Kees Visschedijk ging voor de stichting aan het werk en sprak niet alleen met Dick Langeveld, maar ook met andere getuigen van de donkere tijd.

Dick Langeveld

Het relaas van Dick Langeveld dat door Kees zorgvuldig is opgetekend, boeit zelfs een leek. Een bloemlezing daaruit: „Wij woonden in de Stationsstraat en mevrouw Hamburger woonde twee huizen verderop. Als ik uit school kwam, ging ik bij haar thee drinken. Ze was tandarts in ruste, 80 jaar oud, ongetrouwde en kwam uit een gegoede familie. Ze woonde met haar huishoudster Daatje Onderstal in dat grote huis. Ik was werkelijk de enige buitenstaander die er over de vloer kwam. Ze was in haar leven vaak diep teleurgesteld in de mensen. Mogelijk werd ze in haar tijd niet gewaardeerd als vrouw in haar beroep. Toch was ze zeer onderhoudend en humoristisch. Ik voelde me echt thuis bij haar. Ze had zich voorgenomen mee te betalen aan mijn studie biologie door haar instrumentarium te verkopen. ‘Dickie, ik heb nog een mooi antiek medicijnkastje voor je’, zei ze op een dag. Toen ik daarna weer langskwam, lag ze in bed in de woonkamer. Ze had het kastje van de zolder willen halen, was van de trap gevallen en had haar heup

Kees Visschedijk verdiept zich vol passie in de plaatselijke zwarte geschiedenis.

Foto Menno Ringnalda

gebroken. De keer daarop zag ik tot mijn grote verbazing dat het hele huis verzegeld was met banderollen waarop hakenkruisen stonden. Niemand had ooit een ambulance gezien of wist waar ze naar toe was gebracht. Ik trok de stoute schoenen aan en bezocht de Ortskommandant. Die liet weten dat Frau Hamburger in het Elisabeth Gasthuis in Leiden lag. Nog dezelfde avond ben ik op mijn oude gammele fiets naar Leiden gereden. Ze lag op een stinkende zaal vol mensen. Het was de laatste keer dat ik haar zag. Ik moest zelf onderduiken en kon haar niet meer bezoeken.” Kees Visschedijk vond in oude archieven bewijs dat Leentje uit Alphen werd geschreven toen ze in het ziekenhuis lag. „Ongeveer drieënveertig jaar later kwamen de Duitsers op 30 september 1942 kwamen ophalen, kon Leentje niet mee, omdat ze haar heup gebroken had. Op 6 maart 1943 ging ze alsnog naar Westerbork in een transport dat bestond uit joodse patiënten uit ziekenhuizen en verpleegtehuizen in de omgeving. In Westerbork bracht men haar onder in ziekenhuisbarak 85. Ruim een week later werd ze de trein ingedragen en vertrok ze naar Sobibor. Als de trein daar drie dagen over gedaan heeft, is ze daar meteen na aankomst op zaterdag 20 maart 1943 vermoord. Oude mensen en gehandicapten gingen niet naar de gaskamer, maar werden op een plat treinstel op een smalspoor naar een groeve gereden, waar ze werden doodgeschoten. Ze had wat bezittingen aan haar jongen Dick Langeveld in bewaring gegeven. De eerste vijf boeken van de Thora die ze van haar vader had gekregen en instrumenten uit haar tandartspraktijk. Een aantal jaren geleden kreeg ik van Dick de spullen van tante Leentje terug.”

Rebecca Hamburger

Het verhaal van Rebecca Hamburger vult het relaas van de vroegere buurjongen verder aan. „Leentje was de oudere zus van mijn vader. Na haar afstudie-

ren is ze ongeveer twintig jaar tandarts in Wageningen geweest, voordat zij zich in 1913 in Alphen vestigde. Zij was waarschijnlijk de eerste vrouwelijke tandarts in Nederland. Toen ze nog in Wageningen werkte, nam Leentje Daatje Onderstal in dienst. Daatje verhuisde mee naar Alphen nadat Leentje het huis Stationsstraat 43 had gekocht. Daatje werd mede-eigenares van het pand. De huishoudster was ongeveer 25 jaar jonger. Waarschijnlijk kocht Leentje het pand op beider naam om Daatje van een goed pensioen te kunnen voorzien. Toen de Duitsers de meeste Alphense joden op 30 september 1942 kwamen ophalen, kon Leentje niet mee, omdat ze haar heup gebroken had. Op 6 maart 1943 ging ze alsnog naar Westerbork in een transport dat bestond uit joodse patiënten uit ziekenhuizen en verpleegtehuizen in de omgeving. In Westerbork bracht men haar onder in ziekenhuisbarak 85. Ruim een week later werd ze de trein ingedragen en vertrok ze naar Sobibor. Als de trein daar drie dagen over gedaan heeft, is ze daar meteen na aankomst op zaterdag 20 maart 1943 vermoord. Oude mensen en gehandicapten gingen niet naar de gaskamer, maar werden op een plat treinstel op een smalspoor naar een groeve gereden, waar ze werden doodgeschoten. Ze had wat bezittingen aan haar jongen Dick Langeveld in bewaring gegeven. De eerste vijf boeken van de Thora die ze van haar vader had gekregen en instrumenten uit haar tandartspraktijk. Een aantal jaren geleden kreeg ik van Dick de spullen van tante Leentje terug.”

Riek de Bruin-Grobben

Kees Visschedijk interviewde ook Riek de Bruin-Grobben. Haar verhaal in het kort: „Vanaf ons balkon keken we direct in de achtertuin van mevrouw Hamburger. Ik kan haar

Ook in Alphen werd de joodse inwoners van alles afgenoemt en ontzegd. Zo mochten zij in het Bospark niet meer komen.

Archief SHJVA

De geboorte en groei van een monument

De (in 2004 overleden) Alphense zakenman Simon Speijer verdiepte zich in de geschiedenis van de Alphense joden nadat hij op de Oosterbegraafplaats een kleine grafsteen met davidster ontdekte. Hij beet zich vast in de geschiedenis en ontdekte dat Alphen voor de oorlog een kleine joodse gemeenschap van zo'n 120 mensen herbergde. Daarvan bleef na de oorlog niets meer over.

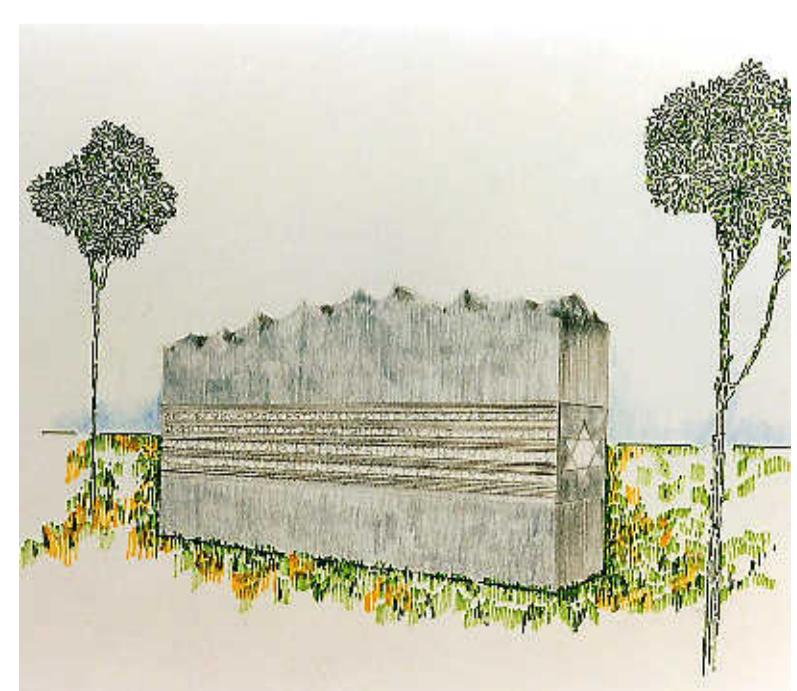
Simon Speijer had er moeite mee dat in zijn eigen woonplaats op 4 mei nooit met een woord over die Alphense joodse slachtoffers werd gesproken.

Hij ijverde niet alleen voor een herdenking maar ook voor een Alphens monument. De bevolking heeft dat uit eigen zak betaald. Vele Alphenaars kochten een 'aandeel' voor een riksdaalder. Toen het geld voor het monument eenmaal binnen was, liet ontwerper Dick Elffers weten dat hij niets voor zijn werk te willen hebben. Elffers overleed enkele weken later.

De onthulling van het joods monument vond vervolgens half mei 1990 plaats. Simon Wiesenthal, die innig bevriend was met Speijer, kwam daarvoor speciaal naar Alphen.

Met het monument worden de slachtoffers herdacht die in de weken van de razzia in het jaar 1942 in Alphen woonden. Nagenoeg alle Alphense joden zijn opgepakt, gedeporteerd en vermoord. Vanaf de dag van de onthulling hebben de namen van 54 slachtoffers op het monument gestaan. Op alfabetische volgorde. Daar komt nu een extra naam bij: Leentje Hamburger.

Het bestuur van de Stichting Herdenking Joodse Vervolgingsslachtoffers denkt dat de lijst daarmee compleet is, maar durft dat niet met zekerheid te zeggen.

Het (uiteindelijk gratis) ontwerp van Dick Elffers.

Archief SHJVA